

Кучерявенко Мирослава Дмитрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту післядипломної
освіти та заочного навчання
Науковий керівник:
Шаповалова Катерина Геннадіївна
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі «Право», адвокат

МЕЖІ ПЕРЕГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ: МІЖ ПРИНЦИПОМ ДИСПОЗИТИВНОСТІ ТА ОБОВ'ЯЗКОМ ПОВНОГО ПЕРЕГЛЯДУ

У сучасних умовах реформування судової системи України особливого значення набуває забезпечення ефективного апеляційного перегляду судових рішень як гарантії права на справедливий суд. Апеляційне провадження є важливим елементом цивільного процесу, спрямованим на перевірку законності та обґрунтованості рішень суду першої інстанції.

Ключовою проблемою є визначення меж перегляду справи судом апеляційної інстанції. З одного боку, цивільне судочинство ґрунтується на принципі диспозитивності, відповідно до якого сторони визначають обсяг розгляду, зокрема через доводи апеляційної скарги. З іншого боку, суд апеляційної інстанції зобов'язаний забезпечити повний перегляд справи, включаючи перевірку дотримання норм матеріального та процесуального права незалежно від доводів сторін. Це зумовлює необхідність визначення оптимального співвідношення між зазначеними підходами.

У сучасному цивільному процесуальному праві одним із найбільш обговорюваних питань є питання апеляційного перегляду, оскільки воно пов'язане з досягненням балансу між диспозитивністю та обов'язком суду гарантувати справедливість і законність судового рішення. У статті 13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) зазначено, що цивільне судочинство здійснюється на засадах диспозитивності [1]. Це означає, що сторони мають право вирішувати, скільки процесуальних прав вони мають, зокрема визначати обсяг вимог і підстави своїх заяв.

Згідно зі статтями 367 та 376 ЦПК України, суд апеляційної інстанції має право скасувати або ж змінити судові рішення, якщо виявиться, що норми матеріального і процесуального права неправильно застосовуються [1].

Апеляційний суд розглядає рішення суду першої інстанції з огляду на наявні докази та, у виняткових випадках, додаткові докази. У разі виявлення серйозних порушень права суд також може перейти за ці межі. При цьому не допускається подання нових вимог до апеляційної інстанції, що підкреслює її контрольний характер.

Підставами для скасування або зміни судового рішення є як фактичні помилки суду (неповне з'ясування обставин, недоведеність, невідповідність висновків), так і юридичні порушення, тобто неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права. Це означає, що рішення не може бути скасовано, якщо є порушення процесуального процесу, як-от розгляд справи неповноважним складом суду або без належного повідомлення учасників. Мотивація або резолюція рішення можуть змінюватися.

Сучасна судова практика демонструє тенденцію до більш активної ролі апеляційної інстанції у виправленні істотних процесуальних порушень. Зокрема, у випадках, коли суд першої інстанції неправильно встановив фактичні обставини або допустив істотне порушення норм процесуального права, апеляційний суд має право скасувати рішення та ухвалити нове або змінити його. Однак така активність не повинна перетворювати апеляційний розгляд на повторний розгляд справи «з нуля», оскільки це суперечить принципу диспозитивності та порушує баланс процесуальних прав сторін. Така позиція, зокрема, міститься у постанові Верховного Суду України від 20.09.2023 року справі № 686/17601/21, в якій наголошено, що апеляційний суд має право переоцінювати докази та ухвалювати нове рішення, однак не повинен підміняти собою суд першої інстанції та виходити за межі доводів апеляційної скарги [2].

Продовжуючи аналіз зазначеної проблематики, І.А. Бітов зазначає, що в юридичній літературі повноваження суду апеляційної інстанції щодо перегляду ухвал розглядаються як дещо вужчі порівняно з повноваженнями щодо перегляду рішень. На думку автора, це пояснюється тим, що ухвалою справа по суті не вирішується, а тому її скасування, як правило, пов'язується з порушенням норм процесуального права. Крім того, науковець звертає увагу, що пункти 6 та 7 частини першої статті 374 ЦПК України визначають повноваження суду апеляційної інстанції щодо перегляду ухвал. Відповідно до п. 6, 7 ч. 1 ст. 374 ЦПК України суд апеляційної інстанції має право: «6) скасувати ухвалу, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції; 7) скасувати ухвалу про відкриття провадження у справі і постановити ухвалу про направлення справи для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю» [3, с. 284].

Водночас існує думка про те, що межі апеляційного перегляду визначаються не лише процесуальними повноваженнями суду апеляційної інстанції, а й практичними умовами реалізації права на апеляційне оскарження. Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану. А. Сидорчук зазначає, що апеляційний суд здійснює розгляд справи в межах доводів, викладених в апеляційній скарзі, однак має право виходити за ці межі у випадках виявлення порушень норм матеріального або процесуального права, які вплинули на законність рішення суду першої інстанції. Підкреслює, що під час апеляційного розгляду суд перевіряє законність та обґрунтованість рішення, досліджуючи як матеріали справи, так і додатково подані докази. Крім того, акцентується увага на тому, що в умовах воєнного стану реалізація права на

апеляційне оскарження істотно ускладнюється через обмеження доступу до суду, нестабільність комунікації між учасниками процесу, затримки розгляду справ та труднощі із дотриманням процесуальних строків. У зв'язку з цим автор наголошує на необхідності адаптації апеляційного провадження до сучасних умов шляхом розвитку електронного судочинства, дистанційного розгляду справ та гнучкого регулювання процесуальних строків [4, с. 108].

Отже, межі перегляду справи судом апеляційної інстанції є важливим елементом забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд. Аналіз норм цивільного процесуального законодавства, судової практики та наукових підходів свідчить про необхідність дотримання балансу між принципом диспозитивності та активною роллю апеляційного суду у забезпеченні законності й обґрунтованості судових рішень. Суд апеляційної інстанції здійснює перегляд справи в межах доводів апеляційної скарги, однак у разі виявлення істотних порушень норм матеріального чи процесуального права має право виходити за ці межі з метою ефективного захисту прав учасників процесу. Особливої актуальності питання меж апеляційного перегляду набуває в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність адаптації апеляційного провадження до сучасних викликів та забезпечення доступності правосуддя навіть в умовах надзвичайних обставин.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 25.04.2026).
2. Постанова Верховний Суд України від 20.09.2023 року у справі № 686/17601/21. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113721670> (дата звернення: 25.04.2026).
3. Бітов І. А. Повноваження суду апеляційної інстанції при перевірці судових ухвал. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. № 89(4). С. 283–287. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/issue/view/19609/13290> (дата звернення: 25.04.2026).
4. Сидорчук А. В. Порядок розгляду апеляційної скарги: проблемні аспекти під час війни. *Modernization of today's science: experience and trends : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. Montreal : SCIENTIA, 2025. С. 106–112. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2825/2855> (дата звернення: 25.04.2026).